

थलारा गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: १

संख्या: १६

मिति: २०७७/१०/२९

भाग-२

थलारा गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको मिति २०७७/१०/२९ गतेको बैठकबाट स्वीकृत

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७८

थलारा गाउँपालिकाको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ को दफा ५० ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी थलारा गाउँपालिकाले देहायका नियमहरू बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यी नियमहरूको नाम “वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७” रहेको छ ।
(२) यो नियमावली तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस नियमावलीमा, -
 - (क) “ऐन” भन्नाले थलारा गाउँपालिकाको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ सम्झनु पर्छ ।
 - (ख) “कार्यसूची” भन्नाले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि नियम ५ बमोजिम स्वीकृत कार्यसूची सम्झनु पर्छ ।
 - (ग) “कोष” भन्नाले ऐनको दफा ३८ बमोजिमको वातावरण संरक्षण कोष सम्झनु पर्छ ।
 - (घ) “प्रदेश मन्त्रालय” भन्नाले वातावरण सम्बन्धि विषय हेर्ने प्रदेश सरकारको मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

- (ड) “वातावरण निरीक्षक” भन्नाले ऐनको दफा २६ बमोजिमको वातावरण निरीक्षक सम्झनु पर्छ ।
- (च) “वातावरणीय अध्ययन” भन्नाले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्झनु पर्छ ।
- (छ) “सञ्चालक समिति” भन्नाले नियम ३८ बमोजिमको वातावरण संरक्षण कोषको सञ्चालक समिति सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “सदस्य-सचिव” भन्नाले नियम ३८ बमोजिमको वातावरण संरक्षण कोषको सञ्चालक समितिको सदस्य-सचिव सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी व्यवस्था

३. **वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने:** ऐनको दफा ७ को उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रस्तावकले अनुसूची-१ मा उल्लिखित प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन र अनुसूची-२ मा उल्लिखित प्रस्तावको हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्नेछ ।
४. **क्षेत्र निर्धारण गर्नु पर्ने :** (१) प्रस्तावकले गाउँपालिका क्षेत्र भित्र हुने वा गाउँपालिकाको कुनै एक वा सम्पूर्ण क्षेत्रमा निर्माण, स्थापना वा सञ्चालन हुने प्रस्ताव वा सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट गाउँपालिका क्षेत्र प्रभावित क्षेत्रमा पर्ने भएमा त्यस्तो प्रस्तावको प्रस्तावकले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गर्नु अघि ऐनको दफा ९ बमोजिम क्षेत्र निर्धारण गर्दा सम्बन्धित निकाय वा सम्बन्धित सरोकारवालाले दिएको राय सुझाव र सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभाव समेत उल्लेख गरी प्रस्तावकले क्षेत्र निर्धारणको प्रतिवेदन तयार गर्दा विशेष महत्व तथा प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।
 - (२) उपनियम (१) बमोजिम क्षेत्र निर्धारणको प्रतिवेदन तयार भए पछि प्रस्तावकले क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय वा प्रदेश कानूनले तोकेको निकाय समक्ष पेश गर्दा गाउँपालिकामा समेत पेश गर्नु पर्नेछ ।
 - (३) उपनियम (२) बमोजिम क्षेत्र निर्धारणको प्रतिवेदन प्राप्त भएकोमा गाउँपालिकाले प्राप्त प्रतिवेदन तथा संलग्न कागजात समेतको अध्ययन विश्लेषणलाई विचार गरी व्यहोरा मनासिब लागेमा पेश भए बमोजिम वा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन समेत गरी त्यस्तो प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।
 - (४) उपनियम (३) बमोजिम पेश भएको प्रतिवेदनको अध्ययन विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले उपनियम (३) बमोजिम दिएको राय सुझाव र सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने वा पर्न सक्ने प्रभाव समेत उल्लेख गरी प्रस्तावकले प्रतिवेदनमा समावेश नगरेको वा सम्बोधन नगरेको अवस्थामा सो प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय वा प्रदेश कानूनले तोकेको निकायमा त्यस्तो प्रतिवेदन प्राप्त भएको दश दिनभित्र सम्बन्धित निकाय वा सम्बन्धित सरोकारवालाले दिएको राय सुझाव र सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभाव समेत लिखित रूपमा उल्लेख गरी नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय वा प्रदेश कानूनले तोकेको निकायमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
 - (५) उपनियम (४) बमोजिम क्षेत्र निर्धारणको प्रतिवेदन उपर गाउँपालिकाबाट प्राप्त भएको राय सुझाव र सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभाव समेतलाई समावेश गरी क्षेत्र निर्धारणको प्रतिवेदन प्रस्तावकलाई फिर्ता पठाउनु पर्नेछ र प्रस्तावकले सो बमोजिम परिमार्जन गरी पुनः पेश गरेपछि मात्र नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय वा प्रदेश कानूनले तोकेको निकायले स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

५. **कार्यसूची तयार गर्नु पर्ने:** (१) प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु अघि संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनसँग सम्बन्धित कार्यसूची अनुसूची-३ बमोजिम र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणसँग सम्बन्धित कार्यसूची अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा कार्यसूची तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम तयार गरिएको कार्यसूची स्वीकृतिको लागि प्रस्तावकले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी प्रस्तावको कार्यसूची प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको कार्यसूची स्वीकृतका लागि कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस नियम बमोजिम कार्यसूची तयार गर्दा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा प्रस्तावकले नियम ४ उपनियम (५) बमोजिम स्वीकृत क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन समेतको आधारमा तयार गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) बमोजिम कार्यसूची प्राप्त भएकोमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी कार्यसूचीको हकमा उपनियम (२) बमोजिमको निकायले आवश्यक जाँचबुझ गरी मनासिब लागेमा पेश भए बमोजिम वा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन समेत गरी त्यस्तो कार्यसूची प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिन भित्र स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (५) को प्रयोजनको लागि दिन गणना गर्दा थप कागजात माग गरेकोमा त्यस्तो कागजात प्राप्त भएको मितिबाट र कुनै विषयमा थप स्पष्ट गर्न लेखी पठाएकोमा त्यस्तो विषयमा स्पष्ट भई आएको मितिबाट गणना गरिनेछ ।

६. **सार्वजनिक सुनुवाई गर्नु पर्ने :** (१) ऐनको दफा ७ को उपदफा (३) को प्रयोजनको लागि प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीको सिलसिलामा प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने क्षेत्रमा प्रस्तावको बारेमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गरी राय सुझाव सङ्कलन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्दा प्रस्तावकले प्रभावित स्थानीय समुदाय, आमा समुह, सिंचाई उपभोक्ता समूह वन उपभोक्ता समूह जस्ता समूह गठन भएको भए सो समूहको प्रतिनिधि तथा स्थानीय तहका प्रतिनिधिलाई समेत सहभागी गराउनु पर्नेछ ।

(३) प्रस्तावकले आयोजनाले समेट्ने भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा आवश्यकता अनुसार एकभन्दा बढी स्थानमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (१) बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने प्रयोजनको लागि प्रस्तावकले सोको मिति, समय, स्थान र आयोजनाको सम्बन्धमा प्रचारप्रसार गर्नका लागि स्थानीय पत्रिका, रेडियो वा अन्य सञ्चार माध्यमको प्रयोग गर्नुका साथै स्थानीय तहको सम्बन्धित वडा कार्यालय र आयोजना क्षेत्रको कुनै सार्वजनिक स्थलमा सूचना समेत कमिन्तमा सात दिन पहिले अग्रिम रूपमा टाँस गर्नु पर्नेछ ।

(५) यस नियम बमोजिम आयोजना गरिएको सार्वजनिक सुनुवाईमा सरोकारवालाहरूले व्यक्त गरेका वा प्रस्तुत गरेका राय सुझाव, प्रतिक्रिया सम्पूर्ण प्रस्तावकले उतार वा टिपोट तथा संकलन गरी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा यथेष्ट रूपमा सबै राय सुझाव, प्रतिक्रिया समावेश तथा सम्बोधन गर्नु पर्नेछ र वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा राय सुझाव, प्रतिक्रिया समावेश तथा सम्बोधन गरेकोमा सार्वजनिक सुनुवाईबाट प्राप्त यो यो राय सुझाव, प्रतिक्रिया यसरी समावेश तथा सम्बोधन गरेको भनि प्रष्ट रूपमा इङ्गित गर्नु पर्नेछ ।

(६) यस नियम बमोजिम आयोजना गरिएको सार्वजनिक सुनुवाईमा भएको उपस्थिति, सुनुवाईबाट प्राप्त सुझाव, तस्वीर तथा श्रव्य-दृश्य सामग्री समेत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

७. **वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने:** (१) नियम ४ बमोजिम स्वीकृत क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन, नियम ५ बमोजिम स्वीकृत कार्यसूची तथा नियम ६ बमोजिम गरिएको सार्वजनिक सुनुवाईबाट प्राप्त सुझाव समेतको आधारमा प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने गाउँ, टोल, सहर, वडा, गाँपालिकाबाट तथा त्यस क्षेत्रमा रहेका सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय, व्यक्ति वा संस्थालाई सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा सात दिनभित्र लिखित सुझाव उपलब्ध गराउन अनुसूची ५ बमोजिमको ढाँचामा त्यस्तो स्थानीय तहको कार्यालय, सो क्षेत्रमा रहेको शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था तथा कुनै सार्वजनिक स्थलमा सूचना टाँस गरी मुचुल्का तयार गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको सूचना संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा कुनै एक स्थानीय पत्रिकामा र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा राष्ट्रियस्तरको कुनै एक दैनिक पत्रिकामा प्रकाशन गरी आफ्नो वेबसाइट भएमा सोमा समेत प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (२) र (३) बमोजिम सूचना टाँस वा प्रकाशन भएकोमा सो सम्बन्धमा कसैको राय सुझाव वा प्रतिक्रिया भए सूचनामा उल्लिखित अवधिभित्र सम्बन्धित प्रस्तावकलाई आफ्नो राय सुझाव दिन सकिनेछ ।

(५) यस नियम बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन अनुसूची-६ बमोजिम र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा तयार गर्नु पर्नेछ ।

(६) प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा अनुसूची-८ बमोजिमका विज्ञ मार्फत तयार गर्नु पर्नेछ ।

(७) यस नियमावली बमोजिम तयार गरिने वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन र कार्यसूची नेपाली भाषामा तयार गर्नु पर्नेछ ।

तर वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन वा कार्यसूचीमा उल्लेख गर्नु पर्ने प्राविधिक शब्द तथा नेपाली भाषामा उल्लेख गर्दा सो शब्दको मूल आशयमा फरक पर्न सक्ने खालका शब्द अङ्ग्रेजी भाषामा उल्लेख गर्न सकिनेछ ।

(८) उपनियम (७) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विदेशी लगानी भएका प्रस्तावको हकमा तयार गरिने वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन र कार्यसूची नेपाली वा अङ्ग्रेजी भाषामा तयार गर्न सकिनेछ ।

(९) उपनियम (८) बमोजिमको अध्ययन प्रतिवेदन, क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन र कार्यसूची अङ्ग्रेजी भाषामा तयार पारिएको भए सोको कार्यकारी सारांश सहितको संक्षिप्त प्रतिवेदन नेपाली भाषामा समेत तयार पार्नु पर्नेछ ।

८. **वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि पेश गर्नु पर्ने:** (१) प्रस्तावकले ऐनको दफा ६ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य, आयोजना वा प्रस्तावको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) प्रस्तावकले यस नियम बमोजिम कुनै वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि पेश गर्दा सो प्रतिवेदनको साथ अनुसूची- ९ बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित वडा समिति र सम्बन्धित विषयगत कार्यालयको सिफारिस समेत समावेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको सिफारिसको लागि प्रस्तावकले सम्बन्धित वडा समिति र सम्बन्धित विषयगत कार्यालय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ, र यसरी प्राप्त निवेदन उपर आवश्यक कारवाही गर्दा व्यहोरा मनासिब लागेमा सम्बन्धित वडा समिति वा सम्बन्धित विषयगत कार्यालयले त्यस्तो निवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र प्रस्तावकलाई सिफारिस उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिमको अवधिभित्र सम्बन्धित वडा समिति वा सम्बन्धित विषयगत कार्यालयबाट त्यस्तो सिफारिस प्राप्त नभएमा प्रस्तावकले त्यसरी निवेदन पेश भएको प्रमाण संलग्न राखी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृति सम्बन्धी कारवाही अघि बढाउन सक्नेछ ।

(५) प्रस्तावकले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने कुनै प्रस्तावको हकमा कार्यसूची स्वीकृत भएको दुई वर्षभित्र सो सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गरी स्वीकृतिको लागि पेश गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (५) बमोजिमको अवधिभित्र कुनै प्रस्तावकले प्रस्ताव बमोजिमको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्न नसकेमा त्यस्तो प्रस्तावकले यस नियमावलीमा भएको व्यवस्था बमोजिम पुनः कार्यसूचि तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।

(७) कुनै प्रस्तावको प्रभावित क्षेत्र बाहेक अन्य कुनै विषयमा परिवर्तन आउने भएमा प्रस्तावकले कार्यसूची स्वीकृत भई नसकेको अवस्थामा त्यस्तो कार्यसूचीमा र कार्यसूची स्वीकृत भइसकेको अवस्थामा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा समावेश गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।

९. **वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने:** (१) नियम ८ बमोजिम पेश भएको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धमा गाउँपालिकाले आवश्यक जाँचबुझ गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्नको लागि कार्यपालिकाले ऐनको दफा १६ को उपदफा (२) बमोजिम समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम गठित समितिले आवश्यकता अनुसार प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको स्थलगत निरीक्षण, अवलोकन र अनुगमन तथा सरोकारवालासँग छलफल र राय संकलन समेत गरी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी सुझाव दिन सक्नेछ ।

(४) कार्यपालिकाले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनको सम्बन्धमा सरोकारवाला अन्य सरकारी निकायसँग आवश्यक राय सुझाव लिन सक्नेछ ।

(५) नियम ८ बमोजिम प्राप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धमा जाँचबुझ गर्दा सो विषयमा थप वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने देखिएमा कार्यपालिकाले ऐनको दफा १६ को उपदफा (३) बमोजिम संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको हकमा पुनः अन्य विभिन्न पक्ष तथा आयामहरु र ऐनको दफा १६ को उपदफा (२) बमोजिम गठित समितिले दिएको राय सुझावलाई समेत समावेश गरी अर्को प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरी पेश गर्न गराउन आदेश दिनु पर्नेछ ।

(६) यस नियममा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नियम ८ बमोजिम प्राप्त प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको हकमा सम्बन्धित निकायले राय सुझाव सङ्कलन गर्नका लागि सात दिनको अवधि तोकी स्थानीय स्तरको कुनै एक दैनिक पत्रिकामा सूचना प्रकाशन गरी त्यस्तो प्रतिवेदन उतार (डाउनलोड) गर्न मिल्ने गरी सम्बन्धित निकायको वेब साइट मार्फत सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(७) उपनियम (६) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएकोमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले आफ्नो कुनै राय सुझाव भए त्यस्तो अवधि भित्र सम्बन्धित निकायमा पठाउन सक्नेछ । यस नियममा उल्लिखित प्रक्रिया पूरा गरी प्राप्त राय सुझाव समेतको आधारमा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्तावले वातावरणमा

उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने नदेखिएमा सम्बन्धित निकायले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पन्ध्र दिनभित्र स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

(८) उपनियम (७) को प्रयोजनको लागि दिन गणना गर्दा कुनै विषयमा थप स्पष्ट गर्न लेखी पठाएको वा थप कागजात माग गरेकोमा माग बमोजिमको विषयमा स्पष्ट भई आएको वा थप कागजात प्राप्त भएको मितिबाट गणना गरिनेछ ।

(९) कुनै व्यवस्थापन योजना, कार्य योजना वा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनसँग सम्बन्धित वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नु अघि त्यस्तो योजना वा परियोजना स्वीकृत गर्नु पर्नेछ ।

१०. **संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन परिमार्जन गर्न सकिने:** संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत भई सकेपछि सो प्रतिवेदनमा केही भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन, क्षमता अभिवृद्धि वा स्वरूप परिमार्जन गर्नु पर्ने वा संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्नु पर्ने भएमा वा आयोजनाको क्षमता घटेमा वा रुख कटान सङ्ख्यामा थपघट गर्नु पर्ने भएमा सम्बन्धित निकायले त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन परिमार्जन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

तर संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन गरिएकोमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरिएकोमा पुनः अन्य विभिन्न पक्ष तथा आयामहरू र ऐनको दफा १६ को उपदफा (२) बमोजिम गठित समितिले दिएको राय सुझावलाई समेत समावेश गरी अर्को प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा यो व्यवस्था लागू हुने छैन

११. **प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु पर्ने :** (१) प्रस्तावकले कुनै प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत भएको मितिले दुई वर्षभित्र त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन प्रारम्भ गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विशेष परिस्थिति सृजना भई सो अवधिभित्र प्रस्तावको कार्यान्वयन प्रारम्भ हुन सक्ने अवस्था नभएकोमा सम्बन्धित प्रस्तावकले गाउँपालिका समक्ष म्याद थपको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ र त्यस्तो निवेदन सम्बन्धमा कारबाही गर्दा व्यहोरा मनासिब लागेमा गाउँपालिकाले बढीमा एक वर्षको अवधि थप गर्न सक्नेछ ।

(३) उपनियम (१) वा (२) बमोजिमको अवधिभित्र प्रस्ताव कार्यान्वयन प्रारम्भ नगर्ने प्रस्तावकले यस नियमावली बमोजिम त्यस्तो प्रस्तावको पुनः वातावरणीय अध्ययन गरी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-३

प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण

१२. **प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) गाउँपालिकाले वातावरण शाखा वा सो विषय हेर्ने शाखाको सिफारिसमा प्रदूषण नियन्त्रण गर्न सघाउ पुऱ्याउने वैकल्पिक पदार्थ, इन्धन, औजार, यन्त्र वा उपकरणको प्रयोगका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ ।

(२) गाउँपालिकाले उपनियम (१) बमोजिमको सिफारिसको आधारमा प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्न वा प्रदूषण नियन्त्रण गर्न सघाउ पुऱ्याउने वैकल्पिक पदार्थ, इन्धन, औजार, यन्त्र वा उपकरणको प्रयोग गर्न अनुसूचि-१० बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धीत व्यक्ति, संस्था वा उद्योगलाई प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण आदेश जारी गर्नेछ ।

(३) गाउँपालिकाले उपनियम (२) बमोजिम जारी गरेको प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण आदेशको आफ्नो खर्चमा कार्यान्वयन तथा पालना गर्नु सम्बन्धीत व्यक्ति, संस्था वा उद्योगको कर्तव्य हुनेछ ।

(४) गाउँपालिकाले प्रदूषणको प्रकृति अनुसार कुहिने, पुनःप्रयोग र पुनर्उत्पादन (रिसाइकल) गर्न सकिने फोहर वर्गीकरण गरी उचित व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

(५) कुनै व्यक्ति, संस्था वा उद्योगले ऐन वा यस नियमावलीमा तोकिएको शर्त वा मापदण्ड विपरीत फोहरमैला निष्कासन नगर्न सूचना वा निर्देशन गर्दा समेत फोहरमैला निष्कासन गरेको कारणले जनस्वास्थ्य तथा वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न गएमा गाउँपालिकाले आफ्नै खर्चमा त्यस्तो फोहरमैला हटाई सो फोहर हटाउँदा लागेको खर्चमा पचास प्रतिशत रकम थप गरी त्यस्तो फोहरमैला निष्कासन गर्ने व्यक्ति, संस्था वा उद्योगसँग प्रचलित कानून बमोजिम असुल उपर गर्नु पर्नेछ ।

(६) हिमाल वा उच्च पहाडी क्षेत्रमा हुने प्रदूषण रोकन तथा फोहरमैला हटाउनको लागि गाउँपालिकाले पर्वतारोहण वा पथ प्रदर्शक सम्बन्धी तालिम वा अनुभव प्राप्त व्यक्तिलाई पर्वतीय वातावरण संरक्षकको रूपमा सेवा करारमा लिई काममा लगाउन सक्नेछ ।

१३. **प्रयोगशालाबाट जाँच गराउन सकिने:** गाउँपालिका वा अन्य निकायले वायु, जल, जमिन, प्रकाश वा ध्वनि प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी जाँच तथा परीक्षण गर्न सो को वा प्रदूषणको नमूना नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकार वा नेपाल सरकारले मान्यता प्रदान गरेको प्रयोगशालाबाट समेत परीक्षण गराउन सक्नेछ ।

१४. **नमूना सङ्कलन, परीक्षण तथा विश्लेषण:** (१) गाउँपालिकाले वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायले कुनै उद्योग, कलकारखाना, यन्त्र, सवारी साधन जस्ता यान्त्रिक उपकरणबाट उत्सर्जन वा निष्कासन हुने प्रदूषण तथा फोहरमैलाको स्थिति यकिन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) को प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाले वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायले त्यस्तो उद्योग, कलकारखाना, यन्त्र, सवारी साधन जस्ता यान्त्रिक उपकरणबाट उत्सर्जन वा निष्कासन हुने प्रदूषण तथा फोहरमैलाको नमूना सङ्कलन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम सङ्कलन गरिएको नमूनाको नियम १३ बमोजिमको प्रयोगशालाबाट परीक्षण गर्ने वा गराउने व्यवस्था गाउँपालिकाले वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायले मिलाउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम नमूनाको परीक्षण भए पछि सोको विश्लेषण समेत गरी विभाग वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायले सोको नतिजा अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ ।

१५. **परीक्षणको नतिजा प्रकाशन गर्न सक्ने:** गाउँपालिकाले यस नियमावली बमोजिम प्रयोगशालाबाट जाँच गराएको प्रदूषणको नमूना परीक्षणको नतिजा प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।

१६. **वातावरण निरीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार:** (१) ऐनको दफा २७ मा उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त वातावरण निरीक्षकको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) ऐनको दफा २७ को उपदफा (२) बमोजिम जाँचबुझको सिलसिलामा ऐन वा यस नियमावली विपरीत भए गरेको कुनै काम कारवाही तुरुन्त रोकका गर्नु पर्ने भएमा सम्भव भएसम्म गाउँपालिका वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायको अनुमति लिई रोकका गर्ने र त्यसरी अनुमति लिन सम्भव नभएमा त्यस्तो काम कारवाही रोकका राखी सो कुराको जानकारी यथाशीघ्र गाउँपालिका वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायलाई दिने,

(ख) निरीक्षण सम्पन्न गरी निरीक्षणबाट देखिएका कुराको विस्तृत विवरण सहितको जाँचबुझ प्रतिवेदन गाउँपालिका वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय समक्ष पेश गर्ने ।

(२) उपनियम (१) को खण्ड (क) बमोजिम वातावरण निरीक्षकबाट कुनै काम कारवाही रोकका राख्नु परेको वा राखेको जानकारी प्राप्त भएमा गाउँपालिका वा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायले सो सम्बन्धमा तुरुन्त जाँचबुझ गर्न लगाई उपयुक्त आदेश दिनु पर्नेछ ।

१७. **आवश्यक सहयोग गर्नु पर्ने:** ऐन तथा यस नियमावलीमा उल्लिखित कार्य गर्ने क्रममा कसैले वातावरण निरीक्षकलाई बाधा विरोध गरेमा वा निजले निरीक्षण गर्न जाँदा बल प्रयोग गर्नु पर्ने भएमा निजले सम्बन्धित स्थानीय प्रशासनसँग सहयोग माग गर्न सक्नेछ, र त्यस्तो सहयोग माग गरेकोमा सम्बन्धित स्थानीय प्रशासनले आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

वातावरण संरक्षण क्षेत्र तथा कोष

१८. **वातावरण संरक्षण क्षेत्र, खुला वा हरियाली क्षेत्रमा निषेधित कार्य :** (१) ऐनको दफा ३३ बमोजिम कायम गरिएको वा तोकिएको वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा खुला वा हरियाली क्षेत्रभित्र गाउँ कार्यपालिकाले देहायका कुनै काम गर्न वा गराउन नपाउने गरी रोक लगाउन सक्नेछ :-

- (क) प्राकृतिक सम्पदा वा सौन्दर्यपरक स्थितिलाई बिगार्न, नास्न, भत्काउन, हटाउन, छेक्न वा अरु कुनै किसिमले हानि नोक्सानी पुऱ्याउन,
- (ख) ऐतिहासिक वा साँस्कृतिक महत्वका स्थल बिगार्न, फेर्न, नास्न, हटाउन, भत्काउन वा त्यस्ता स्थलमा कुनै पोष्टर वा त्यस्तै अन्य कागजात वा चित्र टाँस्न वा अरु कुनै प्रकारले हानी हुने काम गर्न,
- (ग) कुनै नदी, खोला नाला, भरना, खहरे, पोखरी, कुण्ड, ताल वा पानीको स्रोतमा विद्युतीय धार (करेन्ट) वा वनस्पतिजन्य वा अन्य कुनै किसिमको हानिकारक रासायनिक पदार्थ प्रयोग गर्न,
- (घ) कुनै पनि किसिमको घरपालुवा जनावरबाट जननकृति (जेनेटिक मेकअप) मा परिवर्तन गर्न,
- (ङ) खानी खन्न वा कुनै खनिज पदार्थ, ढुङ्गा, माटो, गिट्टी, बालुवा वा अन्य पदार्थ हटाउन,
- (च) होटल, लज, सार्वजनिक यातायात, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय, कुटी वा अन्य यस्तै किसिमका सेवा सञ्चालन गर्न,
- (छ) वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा लगाइएको तारबार, चिन्ह, सङ्केत वा अन्य कुनै चीज वस्तुलाई हानि नोक्सानी पुऱ्याउन,
- (ज) जैविक विविधतालाई प्रतिकूल असर पार्ने किसिमको कुनै कार्य गर्न,
- (झ) कुनै पनि वनस्पति काट्न, ढाल्न, हटाउन, फेर्न, उखेल्न तथा वनस्पतिलाई हानि नोक्सानी पुऱ्याउने कार्य गर्न ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएका भए तापनि वातावरण संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन तथा विकासको लागि त्यस्तो क्षेत्र भित्र सम्बन्धित सरोकारवाला निकायले स्वीकृति प्रदान गरे बमोजिमका कार्य सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

१९. **वातावरण संरक्षण कोष सञ्चालक समितिको गठन :** (१) कोषको व्यवस्थापन, सञ्चालन र रेखदेख गर्नको लागि देहाय बमोजिमको वातावरण संरक्षण कोष सञ्चालक समिति रहनेछ :-

(क) गाउँपालिकाको अध्यक्ष

अध्यक्ष

(ख)	गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष	सदस्य
(ग)	वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समितिको प्रमुख	सदस्य
(घ)	वडा अध्यक्षहरु मध्येबाट कार्यपालिकाले समावेशी रूपमा तोकेको वडा अध्यक्ष	सदस्य
(ङ)	कार्यपालिकाले तोकेको कार्यपालिकाका दुईजना महिला सदस्य	सदस्य
(च)	वातावरण संरक्षणको क्षेत्रमा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र काम गर्ने संस्थाका प्रतिनिधिहरु मध्येबाट एक जना	सदस्य
(छ)	विज्ञान वा वातावरण व्यवस्थापनका शिक्षकहरुमध्ये अध्यक्षबाट मनोनित एकजना महिला सहित दुईजना	सदस्य
(ज)	वातावरण तथा जलवायुको क्षेत्रमा विज्ञता हासिल गरेका व्यक्तिहरुमध्ये सामाजिक समावेशीताका आधारमा अध्यक्षबाट मनोनित दुई जना	सदस्य
(झ)	प्रमुख, शिक्षा शाखा	सदस्य
(ञ)	प्रमुख, वातावरण शाखा	सदस्य
(ट)	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य-सचिव

(२) उपनियम (१) को खण्ड (च), (छ), र (ज) बमोजिम मनोनयन हुने सदस्यको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ ।

(३) उपनियम (१) को खण्ड (च) बमोजिम मनोनयन हुने सदस्यको संस्थाले नीज सञ्चालक समितिमा सदस्य रहदासम्म प्रस्ताव पेस गर्न वा कुनै किसिमबाट कोषबाट अनुदान सहयोग लिन पाउने छैन ।

(४) उपनियम (१) को खण्ड (च), (छ), र (ज) बमोजिम मनोनयन भएको सदस्यको कार्यसम्पादन सन्तोषजनक नभएमा कार्यपालिकाले निजलाई जुनसुकै बखत पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

तर त्यसरी हटाउनु अघि निजलाई आफ्नो सफाइ पेश गर्ने मनासिव मौका दिनु पर्नेछ ।

(५) सञ्चालक समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२०. **कोषको समितिको बैठक** : (१) यस ऐन तथा यस बमोजिम गर्नु पर्ने काम आयोगको बैठकको निर्णय बमोजिम हुनेछ ।

(२) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(३) सदस्य-सचिवले आयोगको बैठक बस्ने मिति, समय र स्थान तोकी बैठकमा छलफल हुने विषय सूची सहितको सूचना बैठक बस्ने समयभन्दा साधारणतया अठ्चालीस घण्टा अगावै सबै सदस्यले पाउने गरी पठाउनु पर्नेछ ।

(४) कुनै सदस्यले उपनियम (३) बमोजिम बैठकमा छलफल हुने विषय सूचीमा उल्लिखित विषयको अतिरिक्त अन्य कुनै विषयमा छलफल गराउन चाहेमा त्यसरी छलफल गर्न चाहेको विषय र कारण सहितको सूचना बैठक बस्नुभन्दा कम्तीमा चौबीस घण्टा अगावै सदस्य- सचिवलाई दिनु पर्नेछ । त्यसरी सूचना प्राप्त

हुनासाथ सदस्य सचिवलाई सचिवले त्यसको जानकारी सबै सदस्यलाई दिनेछ र सो विषय आयोगको बैठकको कार्यसूचीमा परेको मानिनेछ ।

(५) कोषमा तत्काल कायम रहेका पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा आयोगको बैठकको लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(६) कोषको बैठकको अध्यक्षता अध्यक्षले गर्नेछ ।

(७) कोषको निर्णय बहुमतद्वारा हुनेछ र मत बराबर भएमा अध्यक्षले निर्णायक मत दिनेछ ।

(८) कोषको निर्णयको अभिलेख कोषको सदस्य-सचिवले तयार गरी अध्यक्ष तथा सदस्यको दस्तखत गराई राख्नेछ ।)

२१. **सचिवालय र प्रशासनिक खर्चसम्बन्धी व्यवस्था :** (१) सञ्चालक समितिको सचिवालयको काम कार्यपालिकको कार्यालयले गर्नेछ ।

(२) सञ्चालक समितिको सचिवालयको प्रशासनिक खर्चको लागि आवश्यक पर्ने रकम कार्यपालिकाको कार्यालयको बजेटबाट व्यवस्था गरिनेछ ।

२२. **कोषको सञ्चालन** (१) कोषलाई चक्रीय (रिभल्विङ्ग) कोषको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

(२) कोषमा जम्मा भएको रकम सञ्चालक समितिले तोकेको कम्तिमा कुनै “ख” वर्गको वाणिज्य बैङ्कमा खाता खोली जम्मा गरिनेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिमको खाताको सञ्चालन सञ्चालक समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२३. **कोषको प्रयोग:** कोषको रकम देहायका काममा सञ्चालक समितिले निर्णय गरे बमोजिम खर्च गरिनेछ :-

(क) स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणको संरक्षण र प्रवर्द्धन, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण, जलाधार वा उपजलाधारको व्यवस्थापन र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण र त्यस्ता कार्यका लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ,

(ख) स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण, वातावरणीय शिक्षा, तालीम, अध्ययन, अनुसन्धान सम्बन्धी काममा आवश्यक आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने,

(ग) वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण सम्बन्धमा विशिष्टकृत योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने,

(घ) वातावरण प्रदूषण अध्ययन तथा न्यूनीकरण सम्बन्धी प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

(ङ) वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण र त्यस्ता कार्यका लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने,

(च) वातावरणीय शिक्षा, तालीम, अध्ययन अनुसन्धान सम्बन्धी कार्य गर्ने ।

२४. **लेखा व्यवस्था :** कोषको आय-व्ययको लेखा प्रचलित कानून बमोजिम राखिनेछ ।

२५. **वार्षिक प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नु पर्ने:** सञ्चालक समितिले वर्षभरी गरेको काम कारवाहीको वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीस दिन भित्र सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

२६. **सञ्चालक समितिको काम कारवाहीमा बाधा नपर्ने :** कुनै सदस्यको स्थान रिक्त रहेको कारणले मात्र सञ्चालक समितिको काम कारवाहीमा बाधा पर्ने छैन ।

परिच्छेद-५

क्षतिपूर्ति

२७. **क्षतिपूर्ति भराउने :** (१) ऐनको दफा ४४ को उपदफा (१) वा (२) बमोजिम क्षतिपूर्तिको लागि निवेदन प्राप्त भएमा गाउँपालिकाका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यस्तो निवेदनको सम्बन्धमा जाँचबुझ गर्न निवेदन प्राप्त भएको पन्ध्र दिनभित्र सम्बन्धित विषयको विज्ञ समेत रहेको समिति गठन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि ऐनको दफा ४४ को उपदफा (४) बमोजिमका निकाय वा संस्थाले प्रदूषण गरी क्षति पुगेको विषयमा परेको निवेदनका सम्बन्धमा छानबिन गर्न सोही उपदफा बमोजिमको समिति गठन हुनेछ ।

(३) उपनियम (१) वा (२) बमोजिमको समितिले प्राप्त निवेदनको सम्बन्धमा आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित ठाउँको वस्तुस्थिति समेत हेरी जाँचबुझ गरी राय सहितको प्रतिवेदन तीस दिनभित्र गाउँपालिकाका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिमको प्रतिवेदनमा सो समितिले पीडित पक्षलाई पुग्न गएको क्षतिको किसिम, परिमाण, असर र प्रभावको यकिन गरी के कति क्षतिपूर्ति भराउनु पर्ने हो सो समेत खुलाउनु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम क्षतिको असर र प्रभाव यकीन गर्दा मानव स्वास्थ्य वा वातावरणमा परेको तत्कालीन क्षति वा दीर्घकालीन रूपमा पर्न सक्ने क्षति वा त्यस्तो क्षतिको दायरा समेतको आधारमा गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपनियम (३) बमोजिम प्राप्त प्रतिवेदन समेतको आधारमा गाउँपालिका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले साठी दिनभित्र क्षतिपूर्तिका विषयमा निर्णय गरी सोको जानकारी निवेदक तथा क्षतिपूर्ति बुझाउनु पर्ने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकलाई समेत दिनु पर्नेछ ।

२८. **निर्धारित समयमा क्षतिपूर्ति रकम बुझाउनु पर्ने :** (१) नियम २७ को उपनियम (६) बमोजिमको जानकारी पाएको मितिले तीस दिनभित्र क्षतिपूर्ति बुझाउनु पर्ने सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले क्षतिपूर्तिको रकम त्यस्तो क्षतिपूर्ति पाउने सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थालाई बुझाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको म्यादभित्र क्षतिपूर्तिको रकम बुझाउन नसकेको मनासिब कारण जनाई त्यस्तो क्षतिपूर्ति बुझाउनु पर्ने सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले म्याद थपको लागि नियम २८ को उपनियम (१) बमोजिमको गाउँपालिकाका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत समक्ष निवेदन पेश गरेमा र सोको कारण मनासिब देखिएमा त्यस्तो गाउँपालिकाका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले एक पटकको लागि बढीमा तीस दिनको म्याद थप गरिदिन सक्नेछ ।

२९. **जायजेथाबाट क्षतिपूर्ति असुल गरिने :** (१) क्षतिपूर्ति बुझाउनु पर्ने सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले नियम २८ बमोजिमको म्यादभित्र क्षतिपूर्तिको रकम नबुझाएमा त्यस्तो क्षतिपूर्ति पाउने व्यक्ति वा संस्थाले सो म्याद नाघेको तीस दिन भित्र त्यस्तो क्षतिपूर्ति बुझाउनु पर्ने दायित्व भएको व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकको जायजेथा खुलाई क्षतिपूर्ति असुल गरी पाउन नियम २७ को उपनियम (१) बमोजिमको गाउँपालिकाका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम कुनै निवेदन प्राप्त भएकोमा त्यस्तो गाउँपालिकाका वा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले क्षतिपूर्ति बुझाउने दायित्व भएको व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकको जायजेथा प्रचलित कानून बमोजिम

लिलाम बिक्री गरी क्षतिपूर्तिको रकम भराई दिई बाँकी रकम सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकलाई फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

विविध

३०. **वातावरण संरक्षण योजना :** ऐनको दफा ६ बमोजिमको वातावरण संरक्षण योजनामा दफा ६ मा उल्लेख भएका विषयवस्तुका अतिरिक्त योजनाको पृष्ठभूमि, उद्देश्य, संरक्षणका मार्गदर्शक सिद्धान्त, योजनाले समेट्ने क्षेत्र, सम्बद्ध नीति तथा कानून र संरक्षण कार्ययोजना समेतका विषय समावेश गरी अनुसूची- ११ बमोजिमको ढाँचामा तर्जुमा गर्नु पर्नेछ ।
३१. **प्रगति तथा विवरण सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) वातावरण संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी भए गरेका कार्यको वार्षिक प्रगति विवरण गाउँपालिकाले अनुसूची- १२ बमोजिमको ढाँचामा प्रदेशको सम्बन्धित मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- (२) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका वा कार्यरत सरकारी निकाय बाहेकका संस्थाले जलवायु परिवर्तनको क्षेत्रमा गरेको कार्यको वार्षिक विवरण अनुसूची- १२ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी गाउँपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ र गाउँपालिकाले प्रदेशको सम्बन्धित मन्त्रालय मार्फत संघको वातावरण हेर्ने मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
३२. **अनुगमन तथा निरीक्षण:** (१) प्रस्तावकले प्रस्तावको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने चरणमा सोबाट वातावरणमा परेको प्रभावको विषयमा प्रत्येक तिन महिनामा स्वःअनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन गाउँपालिकाका र सम्बन्धित शाखामा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (२) ऐनको दफा ४६ बमोजिम गाउँपालिका वा निकायले कुनै आयोजनाको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्दा प्रस्ताव स्वीकृत हुँदाका बखतको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लेखित सीमाभन्दा बढी प्रभाव परेको देखिएमा त्यस्ता प्रभाव हटाउन वा हटाउने उपाय अवलम्बन गर्न सो आयोजनाको प्रस्तावकलाई निर्देशन दिनेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित प्रस्तावकको कर्तव्य हुनेछ ।
- (३) ऐनको दफा ४६ को उपदफा (१) वा (२) बमोजिम गाउँपालिकाले आफूले गरेको अनुगमन तथा निरीक्षणको प्रतिवेदन प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले एक्काइस दिन भित्र प्रदेश मन्त्रालयमा पठाई त्यस्तो प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।
- (४) ऐनको दफा ४६ को उपदफा (१) वा (२) बमोजिम अनुगमन तथा निरीक्षण गर्दा देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछः-
- (क) अनुगमन तथा निरीक्षणका लागि प्रत्येक वर्ष कार्ययोजनाको तर्जुमा गर्ने,
- (ख) खण्ड (क) बमोजिम तयार गरिएको कार्य योजना अनुसार आवश्यक पर्ने मानव संसाधन (जनशक्ति) र खर्चको लेखाजोखा गरी वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृत गराउने ।
३३. **वातावरण सम्बन्धी विशेषज्ञको नामावली :** गाउँपालिकाले वातावरणको सम्बन्धमा विशेष ज्ञान तथा अनुभव भएका व्यक्तिको नामावली अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।
३४. **अनुसूचीमा हेरफेर वा थपघट गर्न सक्ने :** गाउँपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी आवश्यकता अनुसार अनुसूचीमा हेरफेर वा थपघट गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची १

संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने प्रस्ताव

(क) आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र

- (१) १५ मिटर भन्दा बढी देखि २० मिटरसम्म उचाइका भवन निर्माण गर्ने,
- (२) १५०० वर्गमिटर भन्दा बढीदेखि ३००० वर्गमिटर क्षेत्रफलसम्मको Built Up Area वा Floor Area भएको आवासीय, व्यवसायिक वा आवासीय र व्यवसायिक दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्ने,
- (३) २०० जना भन्दा बढीदेखि ५०० जनासम्म एकैपटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमा हल, थिएटर, सामुदायिक भवन, रङ्गशाला, कन्सर्ट हल वा स्पोर्ट्स कम्प्लेक्स निर्माण गर्ने,
- (४) २ हेक्टर भन्दा बढी देखि ३ हेक्टरसम्मको जग्गा आयोजना (घरघडेरीका लागि प्लटिङ) सञ्चालन गर्ने,
- (५) १.५ हेक्टर देखि ५ हेक्टरसम्म Hard Surface Pavement (Bus Park, Parking Lot) निर्माण गर्ने,
- (६) ५००० घन मिटर भन्दा बढी देखि १०००० घन मिटरसम्म माटो पुर्ने तथा माटो काटी Site Develop गर्ने ।

(ख) उद्योग क्षेत्र :

- (१) दैनिक २ टन भन्दा बढी देखि ५ मेट्रिक टन सम्म खाद्य पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२) मेसिन उपकरणमा १० लाख भन्दा बढी देखि ५० लाख रुपैयाँसम्म लगानी भएको वर्कशप (मर्मत सम्भार गर्ने समेत) स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने,
- (३) वार्षिक ५० हजार गोटा देखि २ लाख गोटासम्म उत्पादन क्षमता भएको पोलेको इटा, टायल आदी बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४) दैनिक १ हजार ५ सय भन्दा बढीदेखि ४ हजारसम्म Compressed Bricks, Hollow Bricks/Blocks उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५) दैनिक १०० मेट्रिक टनसम्म क्षमताको क्रसर उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६) दैनिक ५ देखि १० मेट्रिक टनसम्म बालुवा प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७) दैनिक ५ क्वीन्टल देखि २ मेट्रिक टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको वा १ करोड देखि ५ करोड रुपैयाँसम्म मेसिन उपकरण लगानी हुने खनिजजन्य पदार्थ प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (८) दैनिक ५ क्वीन्टल भन्दा बढीदेखि १ मेट्रिक टनसम्म भन्दा बढी निगालो, बेत वा बाँसका सामान उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने ।
- (९) दैनिक २० किलोग्राम भन्दा बढीदेखि १०० किलोग्रामसम्म आयुर्वेदिक औषधी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

(ग) उर्जा तथा जलश्रोत

- (१) ५० किलोवाट देखि २०० किलोवाट सम्मको लघुजलविद्युत योजना निर्माण गर्ने,
- (२) १० जनादेखि ५० जनासम्म स्थायी बसोवास भएका जनसंख्या विस्थापित गर्ने कुनै पनि जलस्रोत विकास कार्य गर्ने,

- (३) ५०० किलोवाट भन्दा बढी देखि १ मेगावाट क्षमतासम्मको सौर्य ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (४) ५०० किलोवाट भन्दा बढी देखि १ मेगावाट क्षमतासम्मको वायु ऊर्जाबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने ।

(घ) कृषि क्षेत्र

- (१) ३,००० वटाभन्दा बढी देखि ६००० वटा सम्मको पंक्षी जाति पालनको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
- (२) १५० वटाभन्दा बढी देखि ३०० वटासम्म ठूला चौपायाहरू पालनको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
- (३) ४०० वटाभन्दा बढी देखि ८०० वटासम्म साना चौपायाहरू (भेडा, बाख्रा) पालनको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
- (४) ७५ वटाभन्दा बढी देखि ३०० वटासम्म बंगुर वा सुंगुर पालनका लागि निर्माण कार्य गर्ने,
- (५) दैनिक २५०० लिटर भन्दा बढी देखि ४००० लिटर सम्म दुग्ध प्रशोधन (दुधको परिकार समेत) उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६) वार्षिक ५ लाख भन्दा बढी देखि १० लाखसम्म माछाको भुरा उत्पादन गर्न ह्याचरीका लागि पोखरी निर्माण गर्ने

(ङ) खानी क्षेत्र :

- (१) दैनिक ५ मेट्रिक टन भन्दा बढीदेखि १५ मेट्रिक टनसम्म बालुवा प्रशोधन गर्ने,
- (२) साधारण निर्माणमुखी ढुङ्गा, डेकोरेटिव ढुङ्गा, बालुवा, ग्राभेल, औद्योगिक माटो वा साधारण माटोको लागि दैनिक २ घनमिटर भन्दा बढीदेखि २० घनमिटरसम्म उत्खनन् गर्ने ।
- (३) नदीनाला सतहबाट दैनिक ५ घनमिटर भन्दा बढीदेखि ४० घनमिटरसम्म ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ग्राभेल, गिर्खा माटो निकाल्ने ।
- (४) अधातु खनिज उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक ५० टनसम्म र सतही उत्खनन् भए दैनिक ८० मेट्रिक टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने ।

(च). खानेपानी क्षेत्र

- (१) प्रति सेकेण्ड १० देखि २९ लिटरसम्मको दरले पानी प्रशोधन गर्ने,
- (२) खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि ५ जना देखि १० जनासम्म जनसंख्या विस्थापन गर्ने,
- (३) पानीको स्रोतको माथिल्लो तटीय भागमा २० देखि १०० जनसंख्यासम्मको बसोवास गराउने,
- (४) ३००० देखि २५००० सम्मको आधार जनसंख्या (Base Year Population) लाई खानेपानी आपूर्ति गर्ने,
- (५) ५०० मिटरदेखि १ किलो मिटरसम्मको डाईभर्सन् सम्बन्धी काम गर्ने,
- (६) ३० हेक्टर भन्दा बढी देखि देखि ७५ हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको वर्षातको पानी संकलन गर्ने वा सोही क्षेत्रफलमा भएका पानीका श्रोतको प्रयोग गर्ने ।

(छ) पर्यटन क्षेत्र

- (१) २० देखि ३५ बेडसम्मको होटल वा रिसोर्ट निर्माण, स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने,
- (२) २५ वटा भन्दा बढी घरमा होमस्टे निर्माण गर्ने ।

- (३) कुनै नदी वा तालमा एक पटकमा ७ वटा भन्दा बढी देखि १५ वटासम्म र्याफिटङ्ग सञ्चालन गर्ने,
- (४) १ करोड देखि ३ करोडसम्म रुपैया लगानी हुने बन्जी जम्पिङ, स्वीइड, क्यानोइड, स्काइ ड्राइभिङ, जिप फ्लाइड, हाई रोपस, स्काइ वाक, प्यारा ग्लाइडिङ, अल्ट्रा लाईट, एम्पूजमेन्ट पार्क र फन पार्क तथा अन्य साहासिक एवं पर्यटन पूर्वाधारका आयत्तजना निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने ।

(ज) फोहोरमैला व्यवस्थापन क्षेत्र: घर तथा आवास क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैलाको सम्बन्धमा देहायको काम गर्ने

- (१) वार्षिक ४०० टन भन्दा बढी देखि ७०० टनसम्म फोहोरमैला जमीनमा भर्ने,
- (२) १.५ हेक्टर देखि ४.९ (चार दशमलव नौ) हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको ट्रान्सफर स्टेशन र रिसोर्स रिकोभरी एरिया सम्बन्धी काम गर्ने,
- (३) २ हेक्टर देखि ५ हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको रसायन, यान्त्रिक वा जैविक तरीकाबाट फोहोरमैला छनौट, केलाउने, तह लगाउने र पुनः प्रयोग गर्ने,
- (४) २ हेक्टर देखि ५ हेक्टरसम्म क्षेत्रमा फैलिएको कम्पोष्ट प्लान्ट सम्बन्धी काम गर्ने,
- (५) २ करोड रुपैया भन्दा बढी देखि ५ करोड रुपैयासम्म लागतको ढल निकास आयोजना सञ्चालन गर्ने ।
- (६) ३००० भन्दा बढी देखि ५००० आधार वर्ष जनसंख्या (base year population) सम्मलाई टेवा पुरयाउने उद्देश्यले संचालन हुने ढल निकास, सरसफाई वा फोहोर मैला व्यवस्थापन कार्य गर्ने ।
- (७) ७ शैया भन्दा बढी देखि १५ शैया सम्म भएको स्वास्थ्य केन्द्र, अस्पताल वा नर्सिङ होमबाट निस्कने जैविक जोखिमपूर्ण पदार्थको अन्तिम नस्कासन व्यवस्थापन गर्ने ।

(झ) वन क्षेत्र :

- (१) ५ हेक्टर देखि ३० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एकल प्रजातिका स्वदेशी बिरुवा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (२) सम्बन्धित ठाँउमा परीक्षण भई वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त भएका आयातित प्रजातिका बिरुवा ५ हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (३) २ हेक्टर भन्दा बढी देखि १२ हेक्टरसम्म क्षेत्रफलमा नयाँ वनस्पति उद्यान, वन बीउ बगैँचा वा प्राणी उद्यान (चिडियाखाना) निर्माण गर्ने,
- (४) वन क्षेत्रभित्र रहेका नदी, खोला वा गाडबाट दैनिक ५ घनमिटर भन्दा बढी देखि १५ घनमिटरसम्म ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ग्राभेल र माटो सङ्कलन गर्ने,
- (५) मध्यवर्ती क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र वा वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा निजी जग्गाबाहेक अन्यत्र नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा नगरपालिकाले उपभोक्ता समूह मार्फत निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने आयोजना निर्माण गर्ने,
- (६) आनुवांशिक श्रोत माथि पहुँच, उपयोग र लाभको बाँडफाँड गर्ने,
- (७) ३ देखि ५ किलोमिटर सम्म लम्बाईको वन पथ वा अग्नी रेखा निर्माण गर्ने,
- (८) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा रामसारमा सूचीकृत सीमसार क्षेत्रबाट भएर बग्ने नदीनालाको सतहबाट व्यवसायिक प्रयोजन बाहेक आयोजना सञ्चालक आफैले सञ्चालन गर्ने विकास निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ग्राभेल र माटो दैनिक ५ घनमिटर भन्दा बढी देखि २० घनमिटरसम्म निकाल्ने कार्य ।
- (९) उप-जलाधार क्षेत्र (क्याचमेन्ट) को व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्ने ।

(ब) यातायत क्षेत्र

- (१) ५ मिटर भन्दा बढी देखि ३० मिटर लम्बाईसम्मको पक्की पुल निर्माण गर्ने,
- (२) २ किलोमिटर भन्दा बढी देखि ४ किलोमिटरसम्मको लम्बाई हुने नयाँ स्थानीय सडक निर्माण गर्ने ।

(ट) शिक्षा क्षेत्र

- (१) १ देखि २० शैयासम्मको शिक्षण अस्पताल सञ्चालन गर्ने ।

(ठ) स्वास्थ्य क्षेत्र

- (१) ८ देखि १६ शैयासम्मको अस्पताल, नर्सिङ होम वा चिकित्सा व्यवसाय सञ्चालन गर्ने ।

(ड) सिंचाई क्षेत्र

- (१) १५ हेक्टर देखि २४ हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिंचाई गर्ने,
- (२) ५० हेक्टर देखि २०० हेक्टरसम्मका विद्यमान प्रणाली अन्तर्गतका सिंचाई आयोजनामा नयाँ हेडवर्क्स निर्माण वा मूल नहर परिवर्तन हुने कुनै पनि पुनरुत्थान आयोजना सञ्चालन गर्ने ।
- (३) २ किलोमिटर भन्दा बढी देखि ५ किलोमिटरसम्म लम्बाईको नदी नियन्त्रणको कार्य गर्ने ।
- (५) २० हेक्टर देखि ५० हेक्टरसम्म लिफ्ट सिंचाइ आयोजना निर्माण गर्ने,

(ढ). खण्ड (क) देखि खण्ड (ड) सम्म उल्लेखित र सो भन्दा कमस्तरका प्रस्तावहरू तथा अनुसूची-२ मा उल्लेखित प्रस्तावहरूभन्दा कमस्तरका प्रस्तावहरू बाहेक ३ करोड रुपैयाँदेखि १५ करोड रुपैयाँसम्म लागत लाग्ने कुनै विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू-उपयोग परिवर्तन गर्ने कुनै योजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

अनुसूची २

(नियम ३ सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने प्रस्ताव

(क). आवास, भवन तथा बस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र

- (१) २० मिटर भन्दा बढीदेखि ३० मिटरसम्म उचाइका भवन निर्माण गर्ने,
- (२) ३००० वर्गमिटर भन्दा बढी देखि ५००० वर्गमिटर क्षेत्रफलसम्मको Built Up Area jf Floor Area भएको आवासीय, व्यावसायिक वा आवासीय र व्यावसायिक दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्ने,
- (३) ५०० जना भन्दा बढीदेखि १,००० जनासम्म एकैपटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमा हल, थिएटर, सामुदायिक भवन, रङ्गशाला, कन्सर्ट हल, स्पोर्ट्स कम्प्लेक्स निर्माण गर्ने,
- (४) ०.५ हेक्टर भन्दा बढीदेखि २.५ हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा आवास विकास गर्ने,
- (५) ३ हेक्टर भन्दा बढी देखि १० हेक्टरसम्मको जग्गा आयोजना (घरघडेरीका लागि प्लटिङ) सञ्चालन गर्ने,
- (६) १०,००० घन मिटर भन्दा बढी देखि २०००० घन मिटरसम्म माटो पुर्ने तथा माटो काटी Site Develop गर्ने

(ख) उर्जा, जलश्रोत सिंचाई :

- (१) २०१ किलोवाट देखि ९९९ किलोवाट क्षमतासम्मको जलविद्युत उत्पादन आयोजना निर्माण गर्ने ।
- (२) १० जनादेखि २५ जनासम्म स्थायी बसोवास भएका जनसंख्या विस्थापित गर्ने कुनै पनि जलस्रोत विकास कार्य गर्ने,
- (३) ५ किलोमिटर भन्दा बढी देखि १० किलोमिटरसम्म लम्बाईको नदी नियन्त्रणको कार्य गर्ने ।
- (४) २५ हेक्टर देखि २५० हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिंचाई गर्ने,
- (५) ५० हेक्टर भन्दा बढीदेखि देखि १०० हेक्टरसम्म लिफ्ट सिंचाइ आयोजना निर्माण गर्ने,
- (६) २०० हेक्टर भन्दा बढीदेखि ४०० हेक्टरसम्मका विद्यमान प्रणाली अन्तर्गतका सिंचाई आयोजनामा नयाँ हेडवर्क्स निर्माण वा मूल नहर परिवर्तन हुने कुनै पनि पुनरुत्थान आयोजना सञ्चालन गर्ने ।

(ग) उद्योग क्षेत्र :

- (१) दैनिक ५ क्वीन्टल भन्दा बढी देखि १ मेट्रिक टनसम्म जडिबुटी प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (२) दैनिक ५ टन भन्दा बढी देखि १० मेट्रिक टन सम्म खाद्य पदार्थ उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (३) पाइपलाइन बाहेक व्यापारिक प्रयोजनको लागि प्रति सेकेण्ड २.५ लिटर भन्दा बढी देखि १० लिटरसम्मको दरले पानी प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (४) वार्षिक २ लाख गोटा भन्दा बढी देखि १ करोड गोटासम्म उत्पादन क्षमता भएको पोलेको इटा, टायल आदी बनाउने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (५) दैनिक ४ हजार भन्दा बढी देखि १० हजारसम्म Compressed Bricks, Hollow Bricks/Blocks उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (६) दैनिक १०० भन्दा बढी देखि ५०० मेट्रिक टनसम्म क्षमताको क्रसर उद्योग स्थापना गर्ने,
- (७) दैनिक १० मेट्रिक टन भन्दा बढीदेखि २५ मेट्रिक टनसम्म बालुवा प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (८) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि ५ मेट्रिक टनसम्म डिटरजेन्ट, स्याम्पु, लिक्विड क्लिनर, क्लिनिङ्ग पाउडर, स्यानिटाइजर, फ्रेसनरको उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (९) दैनिक ३ क्वीन्टल भन्दा बढी देखि १ मेट्रिक टनसम्म साबुन उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१०) दैनिक ५०० मेट्रिक टनसम्म चुन उत्पादन क्षमता भएको उद्योग स्थापना गर्ने,
- (११) दैनिक २ मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि १० मेट्रिक टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको वा ५ करोड देखि १९ करोड रुपैयाँसम्म मेसिन उपकरण लगानी हुने खनिजजन्य पदार्थ प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१२) दैनिक १०० किलोग्राम भन्दा बढीदेखि ५०० किलोग्रामसम्म आयुर्वेदिक औषधी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१३) मेसिन उपकरणमा ५० लाख रुपैयाँ भन्दा बढी ५ करोड रुपैयाँसम्म लगानी भएको वर्कशप (मर्मत सम्भार गर्ने समेत) स्थापना गर्ने,
- (१४) वार्षिक ५ हजार घन फिट भन्दा बढी देखि २५ हजार घन फिटसम्म काठ प्रयोग गर्ने सःमिल स्थापना गर्ने,
- (१५) दैनिक ७५ घन फिट भन्दा बढी देखि ५०० घन फिटसम्म काठ प्रयोग गरी भ्याल ढोका लगायतका फर्निचर सामान उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

- (१६) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि ५ मेट्रिक टनसम्म निगालो, बेत वा बाँसका सामान उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१७) दैनिक ७ क्वीन्टल भन्दा बढीदेखि १ मेट्रिक टनसम्म पशु पन्छीको दाना उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
- (१८) दैनिक २५ हजार भन्दा बढी देखि १ लाखसम्म पृष्ठ छपाई गर्ने प्रिन्टिङ्ग गर्ने प्रेस सञ्चालन गर्ने ।
- (१९) वन क्षेत्र बाहेक अन्य स्थानमा ३ हेक्टर भन्दा बढी देखि १० हेक्टर सम्मको क्षेत्रमा औद्योगिक क्षेत्र, औद्योगिक ग्राम, औद्योगिक पार्क, हाट बजार क्षेत्र वा व्यापारिक क्षेत्र स्थापना गर्ने ।

(घ) कृषी क्षेत्र :

- (१) निर्माण सम्बन्धी देहायको काम गर्ने :
 - (क) ६००० वटा भन्दा बढी देखि ३०००० वटासम्म पन्छी जाति पाल्नको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (ख) ३०० वटा भन्दा बढी देखि १००० वटासम्म ठुला चौपाया पाल्नको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (ग) ८०० वटाभन्दा बढी देखि ५००० वटासम्म साना चौपाया (भेडा, बाख्रा) पाल्नको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (घ) ३०० वटाभन्दा बढी देखि २००० वटासम्म बङ्गुर वा सुँगुर पाल्नको लागि निर्माण कार्य गर्ने,
 - (ङ) वार्षिक १० लाख भन्दा बढी देखि २५ करोडसम्म माछाको भूरा उत्पादन गर्न ह्याचरीका लागि पोखरी निर्माण गर्ने,
 - (च) दैनिक ५ वटा भन्दा बढी देखि १५ वटासम्म राँगा, १० वटा भन्दा बढी देखि १५ सम्म बंगुर र २५ वटा भन्दा बढी खसी, बोका देखि ४० वटासम्म खसी, बोका काट्ने बधशाला निर्माण गर्ने ।
- (२) देहाय बमोजिमको कृषिजन्य उद्योग स्थापना गर्ने,
 - (क) दैनिक ४००० लिटर भन्दा बढी देखि १०००० लिटरसम्म क्षमताको दुग्ध प्रशोधन (दुधको परिकार समेत) उद्योग स्थापना गर्ने,
 - (ख) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि ५ मेट्रिक टनसम्म माछा, मासु प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,
 - (ग) २५० मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि १,००० मेट्रिक टनसम्म भण्डारण क्षमता भएको कोल्ड स्टोरेज स्थापना गर्ने,
 - (घ) दैनिक १ मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि १० मेट्रिक टनसम्म फलफूल वा तरकारीको प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

(ङ) खानी क्षेत्र :

- (१) अधातु खनिज उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक ५० टन भन्दा बढी देखि ५०० टनसम्म र सतही उत्खनन् भए दैनिक ८० मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि १०० मेट्रिक टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,
- (२) साधारण निर्माणमुखी ढुङ्गा, डेकोरेटिभ ढुङ्गा, बालुवा, ग्राभेल, औद्योगिक माटो वा साधारण माटोको उत्खनन्को लागि दैनिक २० घनमिटर भन्दा बढी देखि १०० घनमिटरसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने ।(३) नदीनाला सतहबाट दैनिक ४० घनमिटर भन्दा बढी देखि २०० घनमिटरसम्म ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ग्राभेल, गिर्खा माटो निकाल्ने ।
- (४) रेडियोधर्मी धातुबाहेक अन्य धातु उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २०० टनसम्म र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४०० टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,

(च) खानेपानी क्षेत्र :

- (१) ७५ हेक्टर भन्दा बढी देखि ९९ हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको वर्षातको पानी संकलन गर्ने वा सोही क्षेत्रफलमा भएका पानीका श्रोतको प्रयोग गर्ने,
- (२) सेफ इल्ड ६० लिटर प्रति सेकेण्ड (LPS) भन्दा बढी देखि ९९ लिटर प्रतिसेकेण्डसम्म सतही पानीको श्रोत र सो पानीको ५० देखि ७५ प्रतिशतसम्म सुख्खा समयमा आपूर्ति गर्ने,
- (३) प्रति सेकेण्ड ३० देखि ९९ लिटरसम्मको दरले पानी प्रशोधन गर्ने,
- (४) ५०० मिटर भन्दा बढी देखि १ किलोमिटर सम्मको सुरुङ निर्माण गरी खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने,
- (५) खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि १० जना भन्दा बढी देखि २४ जनासम्म जनसंख्या विस्थापित गर्ने,
- (६) खानेपानीको श्रोतको माथिल्लो तटीय भागमा १०० भन्दा बढी देखि २०० जनसंख्यासम्मको बसोबास गराउने,
- (७) २५ हजार भन्दा बढी देखि ५० हजारसम्मको आधार वर्षको जनसंख्या (Base Year Population) लाई खानेपानी आपूर्ति गर्ने,

(छ) पर्यटन क्षेत्र :

- (१) ३५ बेड भन्दा बढी देखि ५० बेडसम्मको होटल वा रिसोर्ट निर्माण, स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने ।
- (२) कुनै नदी वा तालमा एक पटकमा १५ वटा भन्दा बढी र्याफ्टिङ सञ्चालन गर्ने,
- (३) ३ करोड भन्दा बढी देखि १० करोडसम्म रुपैया लगानी हुने बन्जी जम्पिङ, स्वीइड, क्यानोइड, स्काइ ड्राइभिङ, जिप फ्लाइड, हाई रोपस, स्काइ वाक, प्यारा ग्लाइडिङ, अल्ट्रा लाईट, एम्पूजमेन्ट पार्क र फन पार्क तथा अन्य साहासिक एवं पर्यटन पूर्वाधारका आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने ।

(ज) फोहोरमैला व्यवस्थापन क्षेत्र : घर तथा आवास क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैलाको सम्बन्धमा देहायको काम गर्ने

- (१) वार्षिक ७०० टन भन्दा बढी देखि २००० टनसम्म फोहोरमैला जमिनमा भर्ने,
- (२) ५००० भन्दा बढी आधार वर्ष जनसंख्या (base year population) भन्दा बढी देखि २५००० सम्मका आधार वर्ष जनसंख्यालाई टेवा पुर्याउने उदेश्यले सञ्चालन हुने ढल निकास, सरसफाई वा फोहोरमैला व्यवस्थापन कार्य गर्ने
- (३) ५ करोड रुपैया भन्दा बढी देखि १५ करोड रुपैयासम्म लागतको ढल निकास आयोजना सञ्चालन गर्ने ।
- (४) १५ शैया भन्दा बढी देखि २५ शैया सम्म भएको स्वास्थ्य केन्द्र, अस्पताल वा नर्सिङ होमबाट निस्कने जैविक जोखिमपूर्ण पदार्थको अन्तिम नस्कासन व्यवस्थापन गर्ने ।

(झ) वन क्षेत्र :

- (१) ३० हेक्टर भन्दा बढी देखि १५० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एकल प्रजातिका स्वदेशी बिरुवा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (२) सम्बन्धित ठाँउमा परीक्षण भई वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त भएका आयातित प्रजातिका बिरुवा ५ हेक्टर भन्दा बढी देखि १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,
- (३) १२ हेक्टर भन्दा बढी देखि २० हेक्टरसम्म क्षेत्रफलमा नयाँ वनस्पति उद्यान, वन बीउ बगैँचा वा प्राणी उद्याय (चिडियाखाना) निर्माण गर्ने,

- (४) १ क्वीन्टल मेट्रिक टन भन्दा बढी देखि ५ मेट्रिक टनसम्म खोटो संकलन गर्ने,
- (५) प्रचलित कानून अनुसार प्रशोधन गरी सारतत्व निकाली निकासी गर्न पाइने प्रजातिको हकमा प्रति प्रजाति २ टनदेखि १० टनसम्म वन पैदावार सङ्कलन गर्ने,
- (६) सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, सामुदायिक वन, कबुलियती वन, वन संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, सिमसार क्षेत्र वा संरक्षण क्षेत्र भएर बहने नदी, खोला, गाडबाट दैनिक १५ घनमिटर भन्दा बढी देखि ५० घन मिटरसम्म गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा, ग्राभेल र माटो संकलन गर्ने,
- (७) ५ किलोमिटर भन्दा बढी देखि १० किलोमिटरसम्म लम्बाईको वन पथ वा अग्नी रेखा निर्माण गर्ने,
- (८) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा रामसारमा सूचीकृत सीमसार क्षेत्रबाट भएर बग्ने नदीनाला, गाडको सतहबाट व्यवसायिक प्रयोजन बाहेक आयोजना सञ्चालक आफैले सञ्चालन गर्ने विकास निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, ग्राभेल र माटो दैनिक २० घनमिटर भन्दा बढी देखि ५० घनमिटरसम्म निकाल्ने कार्य ।
- (९) जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्ने,
- (१०) आयातित जङ्गली जनावर वन क्षेत्रमा छाड्ने,
- (११) वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, वातावरण संरक्षण क्षेत्र वा रामसारमा सूचीकृत सीमसार क्षेत्रमा १ मेघावाट भन्दा कम क्षमताका जलबिद्युत निर्माण गर्ने ।

(ज) यातायत क्षेत्र :

- (१) ४ किलोमिटर भन्दा बढी देखि १५ किलोमिटरसम्म लम्बाई हुने नयाँ स्थानीय सडक निर्माण गर्ने,
- (२) ३१ मिटर भन्दा बढी देखि १५० मिटर लम्बाईसम्मको पक्की पुल निर्माण गर्ने,
- (३) ४ किलोमिटर भन्दा बढी देखि ४० किलोमिटरसम्म लम्बाईको प्रादेशिक राजमार्ग वा सहायक सडकको चौडाई वृद्धि हुने गरी स्तरवृद्धि, पुनर्स्थापना वा पुनर्निर्माण गर्ने ।

(ट) शिक्षा क्षेत्र

- (१) २० शैया भन्दा बढीदेखि ५० शैयासम्मको शिक्षण अस्पताल सञ्चालन गर्ने ।

(ठ) स्वास्थ्य क्षेत्र :

- (१) १६ शैया भन्दा बढी देखि २५ शैयासम्मको अस्पताल, नर्सिङ होम वा चिकित्सा व्यवसाय सञ्चालन गर्ने ।

(ड) खण्ड (क) देखि खण्ड (ठ) सम्म उल्लेखित तथा अनुसूची-२ मा उल्लेखित प्रस्तावहरूभन्दा कमस्तरका प्रस्तावहरू बाहेक पन्ध्र (१५) करोड रुपैयाँदेखि पच्चीस करोड रुपैयाँसम्म लागत लाग्ने कुनै विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू-उपयोग परिवर्तन गर्ने कुनै योजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

अनुसूची ३

(नियम ५ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको कार्यसूचीको ढाँचा

(आवरण पृष्ठको ढाँचा)

... .. (प्रस्तावकको नाम)

संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको कार्यसूची

.....

प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना :

प्रस्तावक :

..... (प्रस्तावकको नाम र ठेगाना)

..... (महिना), वर्ष

1. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :

- (क) व्यक्ति वा संस्थाको नाम :
- (ख) पत्राचार गर्ने पूर्ण ठेगाना :
- (ग) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण :
- (घ) नक्सा
- (ङ) सो क्षेत्र र वरिवरि को जनसंख्या र बसोबासको स्थिति
- (च) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको आसपासमा कुनै संवेदनशील चिज वा वस्तु रहेको भए त्यस्ता चिजवस्तुको विवरण

2. प्रस्तावको :

- (क) सामान्य परिचय :
- (ख) अवस्थिति र पहुँच :
- (ग) प्रस्तावको उद्देश्य :
- (घ) प्रस्तावको सान्दर्भिकता :
- (ङ) प्रस्ताव सम्बन्धी क्रियाकलाप : (निर्माण अघि, निर्माणको चरणमा र सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको चरणमा) :
- (च) निर्माण योजना :
- (छ) जग्गाको क्षेत्रफल :
- (ज) जग्गाको प्रकार :

3. प्रतिवेदन तयार गर्दा विचार गर्नु पर्ने नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता :

- (क) प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, रणनीति तथा कार्यनीति र आवधिक योजना :
- (ख) प्रस्तावसँग सम्बन्धित ऐन तथा नियमावली :
- (ग) प्रस्तावसँग सम्बन्धित निर्देशिका र कार्यविधि :
- (घ) प्रस्तावसँग सम्बन्धित वातावरणीय तथा अन्य मापदण्ड :
- (ङ) प्रस्तावसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता :

4. प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल:

- (क) सरोकारवालाले पहिचान तथा प्राथमिकिकरण गरेका सवालको सूचि उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) अध्ययन टोलीले पहिचान गरेका सवाल :
- (ग) प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल :
- (घ) प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल देहायको तालिका बमोजिम उल्लेख गर्नु पर्नेछ :

विवरण	सकरात्मक सवाल	नकरात्मक सवाल
निर्माण चरण		
भौतिक		

रासायनिक		
जैविक		
सामाजिक, आर्थिक		
सञ्चालनको चरण		
भौतिक		
रासायनिक		
जैविक		
सामाजिक, आर्थिक		
साँस्कृतिक		

५ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने खास प्रभाव :

- (क) सामाजिक आर्थिक :
- (ख) साँस्कृतिक :
- (ग) भौतिक :
- (घ) रासायनिक :
- (ङ) जैविक :

६ प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावको रोकथामका विषय :

७ वातावरणीय व्यवस्थापन योजना सम्बन्धि विषय :

८ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नु पर्ने विषय :

९ वातावरणीय परिक्षण : वातावरणीय परिक्षण कहिले र कुन निकायले गर्ने भन्ने व्यहोरा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

१० अन्य आवश्यक विषय :

अनुसूची ४

(नियम ५ को उपनियम (१) को खण्ड (ख) सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको कार्यसूचीको ढाँचा

(आवरण पृष्ठको ढाँचा)

... .. (प्रस्तावकको नाम)

प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको कार्यसूची

.....

प्रतिवेदन पेश गरिने निकायको नाम र ठेगाना :

प्रस्तावक :

..... (प्रस्तावकको नाम र ठेगाना)

..... (महिना), वर्ष

1. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :
2. प्रस्तावको :
 - (क) सामान्य परिचय :
 - (ख) अवस्थिति र पहुँच :
 - (ग) प्रस्तावको उद्देश्य :
 - (घ) प्रस्तावको सान्दर्भिकता :
 - (ङ) प्रस्ताव सम्बन्धी क्रियाकलाप : (निर्माण अधि, निर्माणको चरणमा र सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको चरणमा) :
 - (च) निर्माण योजना :
 - (छ) जग्गाको क्षेत्रफल :
 - (ज) जग्गाको प्रकार :
3. प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाउनु पर्ने विधि :
4. प्रतिवेदन तयार गर्दा लाग्ने :
 - (क) समय :
 - (ख) अनुमानित बजेट :
5. प्रस्तावको लागि आवश्यकता :
 - (क) आवश्यक मानव संसाधन, निर्माण सामग्री (परिमाण र स्रोत), निर्माण तालिका, प्रयोग हुने उर्जाको किसिम (स्रोत, खपत हुने परिमाण), प्रयोग हुने प्रविधि, प्रस्ताव कार्यान्वयन तालिका:
 - (ख) अन्य थप विवरण :
6. प्रतिवेदन तयार गर्दा विचार गर्नु पर्ने नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका तथा अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौता :
 - (क) प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, रणनीति तथा कार्यनीति र आवधिक योजना :
 - (ख) प्रस्तावसँग सम्बन्धित ऐन तथा नियमावली :
 - (ग) प्रस्तावसँग सम्बन्धित निर्देशिका र कार्यविधि :
 - (घ) प्रस्तावसँग सम्बन्धित वातावरणीय तथा अन्य मापदण्ड :
 - (ङ) प्रस्तावसँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौता :
7. प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल :
 - (क) सरोकारवालाले पहिचान तथा प्राथमिकिकरण गरेका सवालको सूचि उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
 - (ख) अध्ययन टोलीले पहिचान गरेका सवाल :
 - (ग) प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल :
 - (घ) प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल देहायको तालिका बमोजिम उल्लेख गर्नु पर्नेछ :

विवरण	सकारात्मक सवाल	नकारात्मक सवाल
निर्माण चरण		
भौतिक		
रासायनिक		

जैविक		
सामाजिक, आर्थिक		
सञ्चालनको चरण		
भौतिक		
रासायनिक		
जैविक		
सामाजिक, आर्थिक		
साँस्कृतिक		

8. विश्लेषण

(क) परिच्छेद ७ मा उल्लिखित सवालको आधारमा प्रभाव पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मूल्यांकन गर्ने विधि तथा औजारको व्याख्या गर्नु पर्नेछ ।

9. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने खास प्रभाव :

- (क) सामाजिक आर्थिक :
- (ख) सांस्कृतिक :
- (ग) भौतिक :
- (घ) रासायनिक :
- (ङ) जैविक :

प्रभाव पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मूल्यांकन विस्तृत रूपमा गर्नु पर्नेछ ।

प्रभाव पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मूल्यांकन गर्दा (क) निर्माण अघिको चरण, (ख) निर्माण चरण, (ग) सञ्चालन चरणको सकारात्मक प्रभाव र (क) निर्माण अघिको चरण, (ख) निर्माण चरण, (ग) सञ्चालन चरणको सामाजिक आर्थिक, सांस्कृतिक, भौतिक, रासायनिक तथा-जैविक पक्ष वा क्षेत्रमा पर्ने वा पर्न सक्ने सकारात्मक र नकारात्मक दुवै किसिमका प्रभावको पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मूल्यांकन गर्नु पर्नेछ ।

10. प्रस्ताव कार्यान्वयनका विकल्प :

- (क) डिजाइन :
- (ख) आयोजना स्थल (अवस्थिती) :
- (ग) प्रविधि र सञ्चालन विधि, समय तालिका, प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ :
- (घ) स्तर :
- (ङ) इन्धन :
- (च) सुरक्षात्मक उपायहरू :
- (छ) आर्थिक पक्षहरू :
- (ज) आयोजना वा प्रस्ताव स्थापना नगर्दाको स्थिती स्थल :
- (झ) अन्य विकल्प र कुरा :

11. प्रभाव : प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने सकारात्मक-प्रभाव बढाउने नकारात्मक प्रभाव हटाउने उपाय: नकारात्मक प्रभाव हटाउने उपाय अबलम्बन गर्दा देखाएको तरिका अपनाउनु पर्छ भनी उल्लेख गर्नुपर्छ :

- (क) निरोधात्मक वा निधनात्मक (Preventive) :
- (ख) सुधारात्मक (Corrective) :
- (ग) क्षतिपूर्ती (Preventive) :

12. प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावको रोकथामका विषय :
13. वातावरणीय व्यवस्थापन योजना सम्बन्धि विषय:
14. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नु पर्ने विषय :
15. वातावरणीय परिक्षण : वातावरणीय परिक्षण कहिले र कुन निकायले गर्ने भन्ने व्यहोरा उल्लेख गर्नु पर्नेछ
16. अन्य आवश्यक विषय :

अनुसूची ५

(नियम ७ को उपनियम (२) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धी सार्वजनिक सूचनाको ढाँचा

... .. आयोजनाको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना

(प्रकाशित मिति)

... .. प्रदेश जिल्ला नगरपालिका/गाउँपालिकामा (प्रस्तावको नाम उल्लेख गर्ने)
... .. द्वारा निम्न बमोजिमको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ ।

प्रस्तावको नाम र ठेगाना (नाम), (ठेगाना), (ईमेल) (फोन नं.)
प्रस्तावको व्यहोरा	आयोजनाको मुख्य विशेषता उल्लेख गर्ने
प्रभाव पर्न सक्ने जिल्ला/न.पा./गा.पा. जिल्ला न.पा./गा.पा. वडा

माथि उल्लिखित प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी गर्ने क्रममा सो क्षेत्रको प्राकृतिक भौतिक प्रणाली, जैविक प्रणाली, सामाजिक प्रणाली, सांस्कृतिक प्रणाली र आर्थिक प्रणालीबिच के कस्तो प्रभाव पर्दछ भनी यकिन गर्न सो स्थानको नगरपालिका वा गाउँपालिका तथा त्यस क्षेत्रका विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थाको लिखित राय सुझाव लिन आवश्यक भएकोले यो सार्वजनिक सूचना प्रकाशन भएको मितिले सात दिनभित्र निम्न ठेगानामा आई पुग्ने गरी लिखित राय सुझाव उपलब्ध गराई दिनु हुन अनुरोध गरिन्छ ।

राय सुझावको लागि पत्राचार गर्ने ठेगाना :

प्रस्तावको नाम र ठेगाना (नाम), (ठेगाना), (ईमेल) (फोन नं.)
परामर्शदाताको नाम र ठेगाना (नाम), (ठेगाना), (ईमेल) (फोन नं.)

अनुसूची ६

(नियम ७ को उपनियम (५) सँग सम्बन्धित)

संक्षिप्त वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

1. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :
2. प्रस्तावको सारांश :
3. प्रतिवेदनमा रहनु पर्ने विषय :
 - (क) प्रस्तावको उद्देश्य,
 - (ख) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण,
 - (ग) प्रस्ताव तयारीमा तथ्यांक संकलन र विश्लेषणको विधि,
4. प्रस्तावको सम्बन्धमा देहायका कुरा स्पष्ट खुलाउनु पर्ने :
 - (क) प्रस्तावको किसिम :
 - (१) प्रशोधन गर्ने
 - (२) उत्पादन गर्ने
 - (३) जडान गर्ने,
 - (४) सेवा प्रवाह गर्ने,
 - (५) अन्य ।
 - (ख) डेलिभरी गर्ने भए के कस्तो वस्तु डेलिभरी गर्ने :
 - (ग) प्रस्तावको :
 - (१) जडान क्षमता :
 - (२) प्रतिदिन वा वर्ष कति घण्टा सञ्चालन हुने :
 - (घ) प्रयोग गरिने सामग्री (परिमाण र वर्ष उल्लेख गर्ने) :
 - (ङ) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा निष्कासन हुने (कति समय सञ्चालन हुँदा कति परिमाणमा निष्कासन हुने हो) खुलाउनु पर्ने :
 - (१) ठोस,
 - (२) तरल,
 - (३) हावा,
 - (४) ग्याँस,
 - (५) ध्वनि,
 - (६) धूलो,
 - (७) अन्य ।
 - (च) प्रयोग हुने उर्जाको :
 - (१) किसिम
 - (२) श्रोत
 - (३) खपत हुने परिमाण (प्रतिघण्टा, दिन र वर्षमा)
 - (छ) जनशक्तिको आवश्यकता कति पर्ने :
 - (ज) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने :
 - (१) कुल पूँजी
 - (२) चालु पूँजी
 - (३) जमिनको क्षेत्रफल
 - (४) भवन र तिनका किसिम
 - (५) मेसिनरी औजार
 - (६) अन्य

5. प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभाव,
(क) प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल: सरोकारवालाले पहिचान तथा प्राथमिकिकरण गरेका सवालको सूचि उल्लेख गर्नु पर्ने

(ख) प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने अनुकूल प्रभाव,

(१) सामाजिक, आर्थिक र साँस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव :

- (क) मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव
- (ख) खेती योग्य जमिनको क्षय
- (ग) वन जङ्गलको क्षय
- (घ) सामाजिक, साँस्कृतिक र धार्मिक मूल्य मान्यतामा हुने परिवर्तन
- (ङ) अन्य

(२) जैविक प्रभाव :

- (क) जनसंख्या
- (ख) वनपस्ति तथा जीवजन्तु
- (ग) जलचर तथा जलिय जैविक विविधता
- (घ) प्राकृतिक बासस्थान र समुदाय

(३) भौतिक प्रभाव :

- (क) जमिन
- (ख) खेती योग्य जमिनको क्षय
- (ग) वायुमण्डल
- (घ) नदीनाला ताल तलैया र पानीको श्रोत मा हुने क्षति,
- (ङ) ध्वनि
- (च) मानव निर्मित वस्तु
- (छ) अन्य

(ग) प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव,

- भूउपयोगमा पर्ने असर,
- स्थानीय पूर्वाधारमा हुने क्षति,
- पानीको श्रोत मा हुने क्षति,
- फोहरमैला फ्याक्ने वा प्रशोधन तथा हुने असर

प्रभाव पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मूल्यांकन गर्ने क्रममा देहायको तालिका बमोजिम गर्नु पर्नेछ ?

सकारात्मक प्रभाव	
(क) निर्माण अघिको चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	

(ख) निर्माण चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ग) सञ्चालन चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
नकारात्मक प्रभाव	
(क) निर्माण अघिको चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ख) निर्माण चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ग) सञ्चालन चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	

प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल: सरोकारवालाले पहिचान तथा प्राथमिकिकरण गरेका सवालको सूचि उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव,

- भूउपयोगमा पर्ने असर,
- स्थानीय पूर्वाधारमा हुने क्षति,
- पानीको श्रोत मा हुने क्षति,
- फोहरमैला फ्याक्ने वा प्रशोधन तथा हुने असर
- खेती योग्य जमिनको क्षय
- वन जङ्गलको क्षय
- मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव

6. प्रस्ताव कार्यान्वयनका विकल्प :

- (क) डिजाइन
- (ख) आयोजना स्थल
- (ग) प्रक्रिया, समय तालिका
- (घ) प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ
- (ङ) अन्य कुरा

7. वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

8. वातावरणीय परिक्षण : वातावरणीय परिक्षण कहिले र कुन निकायाले गर्ने भन्ने व्यहोरा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

9. अन्य आवश्यक कुरा,

10. सन्दर्भ सामाग्री ।

11. प्रतिवेदनमा समावेश हुने वातावरणीय योजनाको खाका देहाय बमोजिम हुनेछ :

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित मानव संसाधन, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्यांकन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								
विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित मानव संसाधन, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्यांकन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								

द्रष्टव्य :

1. वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको प्रस्ताव आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणका लागि अलग अलग रूपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
2. अनुगमन तथा मुल्यांकन कुन कुन निकायको प्रतिनिधित्वमा र के के विषयवस्तु, क्रियाकालाप, के कस्ता नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरण भए वा नभएको र यी सबैको सूचका तथा पुस्त्याइका आधार (Means of

Verfication) समेत समावेश गरी अनुगमन तथा मुल्यांकनको बिस्तृत तथा स्पष्ट योजना तयार गरी अनुसूचिमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

3. प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यकता अनुसार तथ्यांक, नक्सा, चित्र, तालिका, चार्ट, ग्राफ आदी संलग्न गर्नु पर्नेछ ।
4. संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन नेपाली भाषाको युनिकोड फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बाँया १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।
5. विदेशी लगानी भएका प्रस्तावको प्रस्तावकले अंग्रेजी भाषामा तयार गर्ने संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन Times New Roman फण्टको फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बाँया १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।

अनुसूची ७

(नियम ७ को उपनियम (५) सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

1. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :
2. प्रस्तावको सारांश : (प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा देहायका कुरा संक्षेपमा उल्लेख गर्ने) :
 - (क) प्रस्तावको उद्देश्य
 - (ख) भूउपयोगमा पर्ने असर
 - (ग) वातावरणमा पर्ने प्रतिकुल प्रभाव, मावन जीवनमा पर्ने असर, जनसंख्याको चाप :
 - (घ) स्थानीय पूर्वाधारमा हुने क्षति :
 - (ङ) अन्य आवश्यक कुरा :
3. प्रस्तावको सम्बन्धमा देहायका कुरा स्पष्ट खुलाउनु पर्ने :
 - (क) प्रस्तावको किसिम :
 - (१) प्रशोधन गर्ने
 - (२) उत्पादन गर्ने
 - (३) जडान गर्ने,
 - (४) सेवा प्रवाह गर्ने,
 - (५) अन्य ।
 - (ख) डेलिभरी गर्ने भए के कस्तो वस्तु डेलिभरी गर्ने :
 - (ग) प्रस्तावकको :
 - (१) जडान क्षमता :
 - (२) प्रतिदिन वा वर्ष कति घण्टा सञ्चालन हुने :
 - (घ) प्रयोग गरिने सामग्री (परिमाण र वर्ष उल्लेख गर्ने) :
 - (ङ) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा निष्कासन हुने (कति समय सञ्चालन हुँदा कति परिमाणमा निष्कासन हुने हो) खुलाउनु पर्ने :
 - (१) ठोस,
 - (२) तरल,
 - (३) हावा,

- (४) ग्याँस,
- (५) ध्वनि,
- (६) धूलो,
- (७) अन्य ।

(च) प्रयोग हुने उर्जाको :

- (१) किसिम
- (२) श्रोत
- (३) खपत हुने परिमाण (प्रतिघण्टा, दिन र वर्षमा)

(छ) जनशक्तिको आवश्यकता कति पर्ने :

(ज) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने :

- (१) कुल पूँजी
- (२) चालु पूँजी
- (३) जमिनको क्षेत्रफल
- (४) भवन र तिनका किसिम
- (५) मेसिनरी औजार
- (६) अन्य

(झ) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण :

- (१) नक्सा
- (२) सो क्षेत्र र वरिवरिर्को जनसंख्या र बसोबासको स्थिति
- (३) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको आसपासमा कुनै संवेदनशील चिज वा वस्तु रहेको भए त्यस्ता चिजवस्तुको विवरण
- (४) हालको स्थिति
- (५) पानीको श्रोत
- (६) फोहरमैला फ्याक्ने वा प्रशोधन गर्ने व्यवस्था
- (७) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने ठाँउमा आवतजावत गर्ने बाटो
- (८) उत्पादन प्रक्रिया
- (९) प्रविधिको विवरण
- (१०) अन्य आवश्यक कुरा

4. **प्राथमिकिकरण गरिएका सवाल:** सरोकारवालाले पहिचान तथा प्राथमिकिकरण गरेका सवालको सूचि उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

5. **प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव :**

(क) सामाजिक, आर्थिक र साँस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव :

- (१) मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव
- (२) खेती योग्य जमिनको क्षय
- (३) वन जङ्गलको क्षय
- (४) सामाजिक, साँस्कृतिक र धार्मिक मूल्य मान्यतामा हुने परिवर्तन
- (५) अन्य

(ख) जैविक प्रभाव :

- (१) जनसंख्या
- (२) वनपस्ति तथा जीवजन्तु
- (३) प्राकृतिक बासस्थान र समुदाय

(ग) भौतिक प्रभाव :

- (१) जमिन
- (२) वायुमण्डल
- (३) पानी
- (४) ध्वनि
- (५) मानव निर्मित वस्तु

(घ) प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव,

- भूउपयोगमा पर्ने असर,
- स्थानीय पूर्वाधारमा हुने क्षति,
- पानीको श्रोत मा हुने क्षति,
- फोहरमैला फ्याक्ने वा प्रशोधन तथा हुने असर

(ङ) प्रभाव पहिचान, आकलन, तह निर्धारण र उल्लेखनीयताको मूल्यांकन गर्ने क्रममा देहायको तालिका बमोजिम गर्नु पर्नेछ ?

सकारात्मक प्रभाव	
(क) निर्माण अघिको चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ख) निर्माण चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ग) सञ्चालन चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
नकारात्मक प्रभाव	
(क) निर्माण अघिको चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	

(ख) निर्माण चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	
(ग) सञ्चालन चरण	
भौतिक	
रासायनिक	
जैविक	
सामाजिक, आर्थिक	
साँस्कृतिक	

6. प्रस्ताव कार्यान्वयनका विकल्प :

- (क) डिजाइन
- (ख) आयोजना स्थल
- (ग) प्रक्रिया, समय तालिका
- (घ) प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ
- (ङ) अन्य कुरा

7. वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको विस्तृत खाका :

8. वातावरणीय परिक्षण : वातावरणीय परिक्षण कहिले र कुन निकायले गर्ने भन्ने उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

9. अन्य आवश्यक कुरा :

10. प्रतिवेदनमा समावेश हुने वातावरणीय योजनाको खाका देहाय बमोजिम हुनेछ :

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित मानव संशाधन, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्यांकन
भौतिक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								
विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित मानव संशाधन, बजेट, समय	अनुगमन तथा मुल्यांकन
भौतिक क्षेत्र								

जैविक क्षेत्र								
सामाजिक क्षेत्र								
साँस्कृतिक क्षेत्र								
अन्य								

द्रष्टव्य :

1. वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको प्रस्ताव आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणका लागि अलग अलग रूपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
2. अनुगमन तथा मुल्यांकन कुन कुन निकायको प्रतिनिधित्वमा र के के विषयवस्तु, क्रियाकालाप, के कस्ता नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरण भए वा नभएको र यी सबैको सूचका तथा पुस्त्याइका आधार (Means of Verfication) समेत समावेश गरी अनुगमन तथा मुल्यांकनको विस्तृत तथा स्पष्ट योजना तयार गरी अनुसूचिमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।
3. प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यकता अनुसार तथ्यांक, नक्सा, चित्र, तालिका, चार्ट, ग्राफ आदी संलग्न गर्नु पर्नेछ ।
4. संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन नेपाली भाषाको युनिकोड फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बाँया १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।
5. विदेशी लगानी भएका प्रस्तावको प्रस्तावकले अंग्रेजी भाषामा तयार गर्ने संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन Times New Roman फण्टको फण्ट साइज १२ मा टाइप गरी लेखिएको हुनु पर्नेछ । प्रतिवेदनको प्रत्येक पानाको तलमाथि १-१ इन्च, बाँया १.२ इन्च र दायाँ १ इन्च खाली राखी पानाका दुवैतर्फ प्रिन्ट गरी स्पाइरल बाइण्डिङ गरेको हुनु पर्नेछ ।

अनुसूची ८

(नियम ७ को उपनियम (६) सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार पार्ने विज्ञ

1. वातावरण विज्ञान, वातावरण व्यवस्थापन वा वातावरण इन्जिनियरिङ्ग विषयमा न्यूनतम स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी कम्तीमा तीन वटा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीमा संलग्न भएको व्यक्ति ।
2. प्रस्तावसँग सम्बन्धित प्रमुख विषयमा न्यूनतम स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी कम्तीमा तीन वटा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीमा संलग्न भएको व्यक्ति ।
3. प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन, वन विज्ञान, जीव विज्ञान वा वनस्पति विज्ञान विषयमा न्यूनतम स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी कम्तीमा तीन वटा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारीमा संलग्न भएको व्यक्ति ।
4. सिभिल, आर्किटेक्ट, मेकानिकल वा केमिकल इन्जिनियरिङ्ग, हाइड्रोलोजी, भूगर्भ शास्त्र, भूविज्ञान, भौतिक शास्त्र, रसायन शास्त्र, माईनिङ्ग इन्जिनियरिङ्ग वा मेटलर्जिक इन्जिनियरिङ्ग विषयमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।
5. प्राणी शास्त्र वा वनस्पति शास्त्रमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।
6. समाज शास्त्र, मानव शास्त्र वा अर्थशास्त्रमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।
7. वातावरण कानूनमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति ।

8. प्रयोगशालामा वैज्ञानिक परीक्षण गरी तथ्यांक विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयारी गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा यस्तो परीक्षण गर्ने विषयसंग सम्बन्धित स्नातक उपाधि प्राप्त गरी कम्तीमा ३ (तीन) वर्षको कार्य अनुभव भएको व्यक्ति ।
9. क्रमसंख्या (३) देखि (७) सम्म उल्लिखित शैक्षिक उपाधि नभएको तर त्यस मध्ये कुनै विषयमा स्नातक उपाधि हासिल गरी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी कार्यमा कम्तीमा ५ (पाँच) वर्षको कार्य अनुभव भएको व्यक्ति ।

द्रष्टव्य :

(१) उल्लिखित विज्ञ मध्येबाट देहायको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्न देहाय बमोजिमको सदस्य रहेको अध्ययन दल रहनेछ :

(क) संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययनको हकमा क्रमसंख्या (१) र (२) प्रत्येकबाट एक एक जना विज्ञ रहने गरी कम्तीमा तीन जना सदस्य,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको हकमा क्रमसंख्या (१), (२) र (३) प्रत्येकबाट एक एक जना विज्ञ रहने गरी कम्तीमा पाँच जना सदस्य,

(२) वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यकता अनुसार भाषा विज्ञलाई परामर्शदाताको रूपमा अध्ययन दलमा समावेश गर्न सकिनेछ ।

अनुसूची ९

(नियम ८ को उपनियम (२) सँग सम्बन्धित)

सिफारिस पत्रको ढाँचा

.....वडा समितिको कार्यालय.....,

थलारा गाँउपालिका

फोन नं.....

कार्यालयको छाप

मिति:

विषय : राय सुभाब सहित सिफारिस गरिएको बारे ।

श्री कार्यालय/विभाग/मन्त्रालय

ठेगाना वा

श्री (प्रस्तावक)

ठेगाना

प्रस्तुत विषयमा कार्यालय/विभाग/मन्त्रालयको मिति को प्रकाशित सूचना र/वा

... .. मितिको सार्वजनिक सुनुवाई अनुसार कार्यान्वयन हुने विषयको प्रस्तावबाट यस

क्षेत्रमा निम्नानुसारको वातावरणीय प्रभाव पर्न जाने देखिन्छ :

(क) सकारात्मक प्रभाव :

(ख) नकारात्मक प्रभाव :

उल्लिखित प्रभावको आधारमा सकारात्मक प्रभाव अभिवृद्धि गर्ने र नकारात्मक प्रभाव न्यून गर्ने वातावरणीय व्यवस्थापनको योजना कार्यान्वयन गर्दा उल्लिखित प्रस्तावको सकारात्मक प्रभाव/नकारात्मक प्रभाव बढी हुने देखिएकोले उल्लिखित प्रस्ताव निम्न आधारमा कार्यान्वयन गर्न मिल्ने/नमिल्ने व्यहोरा उल्लेख गरी यो सिफारिस गरिएको छ ।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न मिल्ने आधार वा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न नमिल्ने आधार

१.

१.

२.

२.

३.

३.

दस्तखत :

नाम :

पद :

बोद्यार्थ :

श्री कार्यालय/विभाग/मन्त्रालय

अनुसूची-१०

(नियम १२ को उपनियम (२) संग सम्बन्धित)

प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण आदेशको नमूना

थलारा गाँउ कार्यपालिकाको कार्यालय

....., बझाङ

प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण आदेश

मिति:

.....,, जिल्ला, कम्पनी रजिस्टारको कार्यालय वा(निकाय) मा मिति दर्ता भई स्थायी लेखा नम्बर भएको यस गाउँपालिकाको वडामा सञ्चालनमा रहेको प्रा.लि. ले प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि गरेका क्रियाकलाप एवं प्रयोग गरेको उपकरण/इन्धन वा औजार वा कार्यान्वयन गरेका उपाय पर्याप्त नभएको हुँदा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम १२ को उपनियम (२) बमोजिम यो प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण आदेश जारी गरिएको छ ।

यो आदेश आजका मितिदेखि बढीमा १८० दिन सम्म कायम रहनेछ । यस आदेशमा देहाय बमोम उल्लेख भएका शर्तहरूको कार्यान्वयन र पालनाको अवस्थाका सम्बन्धमा प्रत्येक पन्ध्र पन्ध्र दिनमा गाउँपालिकाको कार्यालयमा लिखित प्रगति प्रतिदेन दिनु हुन आदेश गरिन्छ ।

ऐनको दफा २५ को उपदफा (२) बमोजिमका उपायहरूका साथै निम्न शर्तहरू:

१.
२.
३.

आदेश जारी गर्ने अधिकारीको

नाम :

हस्ताक्षर :

पद :

मिति :

अनुसूची-११

(नियम ३० संग सम्बन्धित)

वातावरण संरक्षण योजनाको ढाँचा

१. योजनाको पृष्ठभूमि :
२. योजनाको उद्देश्य :
३. संरक्षणका मार्गदर्शक सिद्धान्त :
४. योजनाले समेट्ने क्षेत्र :

(क) भौतिक

(ख) जैविक

(ग) रासायनिक

(घ) आर्थिक

(ङ) सामाजिक

(च) साँस्कृतिक

(छ) भौगोलिक

(ज) मानव संशाधन (जनशक्ति)

५. सम्बद्ध नीति, ऐन, नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि :

६. संरक्षण योजनाको ढाँचा :

विषयगत क्षेत्र	संरक्षणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित मानव संशाधन, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्यांकन
भौतिक								

जैविक								
सामाजिक								
साँस्कृतिक								
अन्य								

७. अपेक्षित प्रतिफल/उपलब्धी
 (क) भौतिक क्षेत्रमा प्राप्त हुने
 (ख) सामाजिक क्षेत्रमा प्राप्त हुने
 (ग) जैविक क्षेत्रमा प्राप्त हुने
 (घ) अर्थतन्त्रमा प्राप्त हुने
 (ङ) अन्य क्षेत्रमा प्राप्त हुने

८. प्रतिवेदन :

९. विविध :

अनुसूची-१२

(नियम ३१ को उपनियम (१) संग सम्बन्धित)

वार्षिक प्रतिवेदनको ढाँचा

१. प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश :

२. अनुगमन तथा निरीक्षणको विधि तथा प्रयोग भएका उपकरणको विवरण :

३. अनुगमन तथा निरीक्षणका आधार :

(क) ऐन, नियम, कार्यविधि, मापदण्ड,

(ख) स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रणका उपाय, अनुकूलन योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन, न्यूनीकरण योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन,

(ग) अनुगमन गरिने उद्योग, कलकारखाना, यन्त्र जस्ता विषयसँग सम्बन्धित सान्दर्भिक आदेश,

(घ) अनुगमन गरिने उद्योग, कलकारखाना, यन्त्रको यथार्थ स्थितिको विवरण ।

४. अनुगमन तथा निरीक्षणका मापदण्ड :

(क) वायुको स्थिति,

(ख) जलीय स्थिति,

(ग) माटोको स्थिति,

(घ) ध्वनिको स्थिति,

(ङ) जोखिमयुक्त पदार्थको स्थिति,

(च) प्रदूषण नियन्त्रणको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि कार्यान्वयन गरिएका उपायको अवस्था तथा प्रभावकारिता,

(छ) अनुकूलन योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको अवस्था तथा प्रभावकारिता

(ज) न्यूनीकरण योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन अवस्था

() मानव स्वास्थ्य सुरक्षाको अवस्था ।

५. वातावरणीय जोखिमको अवस्था :

(क) वायु प्रदूषणको मात्रा, फैलावट र अवधिको यथार्थ स्थिति,

(ख) जलीय प्रदूषणको मात्रा, फैलावट र अवधिको यथार्थ स्थिति,

(ग) जीवजन्तु तथा वनस्पतिमा परेको वा पर्न सक्ने प्रतिकूल असरको स्थिति,

(घ) जलचर तथा जलिय जैविक विविधतामा परेको वा पर्न सक्ने प्रतिकूल असरको स्थिति,

(ङ) जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल असर र जोखिमको प्रभावको स्थिति,

(च) मानव स्वास्थ्यमा परेको वा पर्न सक्ने प्रतिकूल असर तथा प्रभावको स्थिति ।

६. वातावरणीय तथा जलवायु परिवर्तनबाट सृजित वा सृजना हुन सक्ने जोखिम न्यूनीकरण गर्न लिएका उपायको लेखाजोखा :

(पर्याप्त या अपर्याप्त के छ सो समेत उल्लेख गर्नुपर्ने)

७. वातावरणीय तथा जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनीकरण गर्नका लागि आगामी दिनमा चालिनु पर्ने कदमहरु :

(क) नीतिगत/कानूनी/योजनागत/कार्यक्रमगत,

(ख) पालना/सुधारात्मक/क्षतिपूर्ति/पनिस्थापन/हटाउने,

(ग) दण्डात्मक ।

८. सिफारिस, सुझाव तथा निष्कर्ष :

९. सान्दन्भिक दस्तावेज, निर्णय :

आज्ञाले,

पदम बहादुर ओली

नि. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत